

Иван В. Лалић
(1931–1996)

Поводом две песникове годишњице

О ЈЕДАНАЕСТ ПЕСАМА ИВАНА В. ЛАЛИЋА

Уредио Александар Јовановић

УВОДНА РЕЧ

1. У претходна два месеца навршило се деведесет година од рођења и двадесет пет година од смрти Ивана В. Лалића (8. јуни 1931 – 27. јули 1996). Лалићева поезија је непрестано, у истој мери за време његова живота колико и после изненадног, могуће и раније наслућеног, песниковог одласка, добијала нова тумачења и нове читаоце, тако да у овом случају и није реч само о датумској заокружености коју треба обележити него о њеном живом и незаобилазном присуству у српској књижевности. Две и по деценије песниковог одсуства нису нашкодиле његовој поезији. Напротив, она се – и код читалаца, и код књижевних тумача – потврдила као један од наших песничких врхова, а њен аутор као несумњиви модерни класик. О томе сведочи више тематских зборника, неколико изузетних студија о његовом делу, магистарски и докторски радови, као и многобројни текстови у часописима. Лалићева поезија ушла је у школску лектуру, присутна је на бројним електронским изворима/адресама, непрестано се преводи.

Песникова тиха слава почела је још од првих збирки *Бивши гечак* (1955) и *Вейровићо њролеће* (1956). Са сваком својом новом књигом – што није чест случај у нас – Лалић је песнички растао и заузимао све значајније место у савременој српској поезији. Битне тачке на том путу су *Време, вајре, вршови* (1961, књига у којој је свео рачуне са првом фазом свога певања), *Изабране и нове њесме* (1969, са новом, изузетном збирком *О делима љубави или Византија*), *Смејње на везама* (1975) и *Сѡрасна мера* (1984), да би у завршним збиркама *Писмо* (1992)

и *Четири канона* (1996) Лалић досегао сопствене песничке врхове и испунио своју службу поезији.

У своме певању Лалић је изградио изузетно осетљиве песничке механизме и сложену организацију песама, са специфичном песничком сликом, да би описао сложени и изнијансовани доживљај света. Отуда код Лалића модеран и прецизан песнички говор, да би се у песничку слику ухватила једва приметна а суштинска дешавања у људском бићу и око њега, на самој граници између видљивог и невидљивог, постојања и непостојања: „Видљиво, то је сигурност / [...] / али / Невидљиво – оно нам стално измиче, / А шапуће нам своју присутност и упорно приморава / Да делујемо, да га преводимо у слике” („Елегија или Дунав код Доњег Милановца”).

Захваљујући управо овом поетичком својству, широк тематско-мотивски распон Лалићевог певања краси нерасплетива унутарња јединственост: певања о предвајању лета, сећању на минулу пуну емоцију, о трајном и трошном, смрти, културном памћењу и забораву, дати су кроз песникове сложене временско-просторне, синестезијске и вишеслојне, готово опипљиве и истовремено високо симболизоване слике – *йаслике*, кроз које се прелама емоционална, чулна и интелектуална ситуација онога који пева. Зато се ова поезија прима и као изузетно модерна и са великим читалачким узбуђењем. Он је не само високо уздигао поетичку и културну самосвест српске књижевности, створио целовито и аутентично песничко дело него је и, као ретко ко у нас, ујединио тумаче и читаоце своје поезије. Иван В. Лалић је, једноставно речено, изузетно модеран и сложен песник који се воли.

2. У овом тематском блоку, посвећеном двома песниковим годишњицама, доносе се тумачења његових појединачних песама. Једанест проучавалаца савремене српске поезије, различите генерацијске припадности, сами су бирали по једну песму и сагледавали је сходно своме поетичком сензибилитету. У интерпретативном приступу, који се кретао између научног и есејистичког, текстови су настајали као својеврсни дневник сопственог читања одабраних песама, кроз које све време просијавају љубав и оданост према Лалићевој поезији у целини и поезији уопште.

Учињено је то из више разлога који су се, сасвим природно, слили у један. Лалић је аутор целовитих и изузетних збирки, али је, слободно се може рећи да је за своје читаоце, најпре, аутор изузетних песама. Чини се да су управо те најприхваћеније песме недовољно прочитане, да се често у њиховом тумачењу задовољавамо општим местима и похвалама које су довољне саме себи, односно: да се у њима види само оно што се тражи и да се не нађе ништа више од онога што је већ потврђено као вредност. Такође, Лалић је песник бројних стихова који су постали практично гномски искази, што сведочи о њиховој уметничкој избрушености и о прецизности његовог језика – али се понекад стиче утисак да су два или три *леја* стиха потиснула у

позадину целу песму. А ови (и овакви) стихови су леви само у оквиру те песничке целине унутар које постоје и тек унутар ње добијају своје пуно значење. Не може се остати само на њиховом препознавању и прихватању, а да се тиме не наруши разумевање онога што нам песма хоће да каже.

Новим читањима се песма брани од препознавања и аутоматизоване рецепције: тумачећи песме, аутори текстова их разјашњавају најпре себи, па тек затим читаоцима (такво је, готово увек, и искуство уредника овог темата). Тиме се откривају до тада неуочена језичка и композициона својства, лепота и прецизност песничког израза, њени нови слојеви и правци смисла. Конкретно, у већини овде тумачених песама, кроз песничке слике згуснутог доживљаја ненадане лепоте и меланхоличну атмосферу која се конституише у песни и све време лебди над њом, до нас допире стишани глас наслућене смрти и беле боје вечности. Интерпретацијско *ошваране* песме не убија *шајну* (како понекад воли да се каже у повишеном поетичком заносу), него потврђује сву њену сложеност и оснажује првобитни читалачки доживљај. Разумевање песме у потпуности је истоветно узбуђењу и задовољству у тексту њеног читаоца.

Усмереност на појединачну песму значајно је и из уже књижевних разлога. Иако се може рећи да иза сваке песме стоји целокупна поезија њеног аутора, тумач (а са њим и читалац) у суочавању са конкретним текстом из почетка креће у његов опис. Мада свака песма тражи одговарајући приступ, она се најпре мора прочитати и разумети на основном нивоу, почев од *доњих* слојева, најпре од језика, лексике и основног значења речи, преко синтаксичког и стиховног склопа, композиције песме, да би се потом интерпретативна пажња поступно померала ка њеном лирском свету и сложенијим смисаоним путањама. Не може се прећи у више разреде, ако се прескоче основни, уз напомену да све оно што се у тумачењу наводи сукцесивно, у тексту се (као и у нашем разумевању током читања) успоставља напоредо – следећи пут којим нас песма води и логику самог тумачења. Песнички текст је изузетно динамичан, прожет хоризонталним (од почетка до краја песме) и вертикалним линијама (међу својим различитим слојевима), истовремено затворен у себе, али се, многим својим одликама, укључује у све веће целине, у опус свога аутора, епохе или стилске формације, све до националне књижевности и културе, односно књижевности и културе уопште.

У таквом раду, ако је важећи, нема много места за празан ход, понављање општих судова о конкретној поезији (или, још горе, о поезији уопште). Једном речи, ако и има симулирања тумачења, оно је одмах видљиво. Претходна књижевна и културна знања, тумачево лично и читалачко искуство јесу неопходни, али нису довољни. На тренутак, он је пред песмом беспомоћно сам. Парафразирајући познату античку изреку *Hic Rhodus, hic salta*, може се рећи: *Овде је шексић*,

сага ја тумачи. Јер текст и његов тумач се све време међусобно самеравају: у мери у којој тумач испитује текст, исто толико и текст проверава тумача. Зато је тумачење текста увек писање са личним улогом и нека врста аутобиографије развоја лирске осећајности. Такав је случај, надамо се, и са текстовима у овој тематској целини.

3. Радови који се налазе пред нама морали су – ако оставимо по страни ограничење дужине због часописног простора – да у себе укључе податке о настанку песме (за већину песама сачувани су рукописи са датумима) и првом објављивању у збирци, као и да донесу текст тумачене песме у целини. То је учињено да би читаоци могли одмах на почетку текста да виде место песме у Лалићевом опусу, што је од посредног, али битног значаја и за њено разумевање, односно да би током читања непосредно пред собом имали песму о којој је реч.

Редослед текстова у темату одређен је временом првог објављивања тумачених песама у збиркама. Изузетак је текст о песми из рукописне заоставштине „Податак о Сизифу”, који се даје према времену њеног настанка. Уколико је писано о више песама из једне збирке (што је двоструки случај), текстови су поређени по редоследу песама у њима. Из песничковог раног (закључно са збирком *Време, вајре, вршкови*) и средњег периода (до збирке *Сирасна мера*) тумачене су само две песме. Ти изузетни – и са књижевноисторијског, и са поетичког становишта – периоди Лалићевог стваралаштва, са сигурно бар петнаестак антологичких песама, делом су још у сенци његове три изузетне завршне књиге. Највише тумачених песама, њих пет, јесу из Лалићеве збирке *Писмо*. Што је и логично, ако се узме природа овог темата и истраживачки разлози: готово све песме ове збирке су прихваћене као ванредне, било је време (бар када је реч о овим конкретним песмама) да тумачи крену за својим читалачким доживљајем.

Лалићев песнички глас, да се парафразира стих из песме „Писмо”, *тпраје, јер значи*: свако ново читање је продужетак тога гласа који нам у садашњи песнички и културни тренутак, већ је извесно, подједнако стиже и из прошлости и из будућности.

А. Ј.